

Recenzió Peter Murphy Universities and Innovation Economies

The Creative Wasteland of Post-Industrial Society című könyvéről

Szerzői információ:

Horváth Ágoston az ELTE-TáTK Szociológia Doktori Iskola hallgatója.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Horváth Ágoston, „Recenzió Peter Murphy Universities and Innovation Economies”,
Információs Társadalom XIX, 3. szám (2019): 74–77.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XIX.2019.3.6>

A folyóiratban közölt művek

*a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

Recenzió Peter Murphy *Universities and Innovation Economies – The Creative Wasteland of Post-Industrial Society* című könyvéről

Murphy, P. (2015) *Universities and Innovation Economies – The Creative Wasteland of Post-Industrial Society*. Farnham (UK)–Burlington (USA), Ashgate Publishing Limited

Peter Murphy könyve a posztindusztriális korszak¹ felsőoktatást érintő legjellemzőbb folyamatát, az expanziót, illetve az annak eredményeként átalakult felsőoktatási rendszerek eredményességét kritizálja. Elsősorban ausztrál, valamint egyesült államokbeli adatokra hivatkozik néhány európai (főként brit) példával kiegészítve. Érvelésének középpontjában a csaknem fél évszázad során kialakuló tömegegyetem jelenség áll, mely a tudományos felfedezések, a „tudástermelés” hatékonysága szempontjából jelen állapotában elmarad az ipari korszakban a felsőoktatásra jellemző klasszikus, humboldti kutatóegyetemi modell teljesítményétől. Így az általa legfontosabbnak tartott felsőoktatási funkció háttérbe szorult. Véleménye szerint az egyetemek egyéb szempontok mentén sem tesznek eleget küldetésüknek. Többek között a felsőoktatás kudarcterületei közé sorolja a társadalmi mobilitás elősegítésére irányuló, illetve a gazdasági igényeknek megfelelő szakemberképzéshez köthető szerepeket. Ennek elsődleges oka, hogy az expanziós folyamat következtében a felsőoktatási intézmények, valamint a működésük kereteit szabályozó szakpolitika túlzottan bürokratizált rendszereket hozott létre. Ezzel megnövelte az egyetemek adminisztratív feladatait és kapacitásait, illetve a nem oktatási-kutatási feladatokat ellátó, üzemelést biztosító háttérszemélyzetet, amely így a külső, tartalmi eredményesség mércéi helyett öncélú és egyben önfenntartására szorító módon viselkedik figyelmen kívül hagyva a tudáshoz való hozzájárulás igényét.

A könyv meghatározó állítása, hogy a gazdasági válságba torkolló posztindusztriális korszak, illetve a szerző által ehhez kapcsolt posztmodern „információs társadalom”, valamint „tudástársadalom” kudarcai szorosan összekapcsolódnak a felsőoktatás széleskörűvé válásával és bürokratizálódásával, amennyiben az egyetem a korszak szimbolikus, korszaklelemet meghatározó intézményének tekinthető. Murphy az általa vizsgált angolszász egyetemeken kiépülő adminisztratív, bürokratikus rendszerekre a korszak általános gazdasági, társadalmi folyamatainak modelljeként tekint. E rendszerek a termelékenység és a kreativitás, így az innovációs képesség csökkenését hozták. A szerző szerint a 2008-as világgazdasági válságot – a posztindusztriális korszak túlzott mértékű, ugyanakkor kevésbé hasznosuló kiadásai mellett – ezek a folyamatok magyarázzák. Állítását részletesebben azzal indokolja, hogy a tömegképzés keretei között számos olyan hallgató tanul az egyetemeken, akiknek – többek között a tananyag iránti érdeklődés, valamint a motiváció hiánya miatt is – nem, vagy nem reálisan elérhető célja a diplomaszerezés. Mégis, egy társadalmi-politikai illúzió keretei között állami, illetve magánforrásokat (nem ritkán diákhitelekéből származó összegeket) nem kímélve igyekeznek elérni ezt a célt, ami a hall

¹ Ezzel a fogalommal a szerző az 1970-es évektől a 2008-as világgazdasági válság kialakulásáig terjedő időszakot határolja körül.



gatók jelentős része számára felesleges, nem megtérülő befektetésként értelmezhető adóságot generál. Felhívja a figyelmet, hogy ennek a csoportnak a felsőoktatási jelenléte nagyban hozzájárul a képzési rendszer hatékonyságának, eredményességének csökkenéséhez.

Murphy konzervatív nézőpontú felsőoktatás-megközelítése tehát az egyetemek tudományos teljesítményének csökkenése, valamint bürokratikus működése mellett gazdasági, illetve társadalmi értelemben is kritizálja a tömegegyetem modelljét. A felsőoktatási eredményesség munkaerőpiaci szempontú megközelítésének széles körben elterjedt közgazdasági háttérű elméleteivel összhangban elsősorban a képzések során tapasztalható lemorzsolódási arányokra, illetve a felsőfokú végzettségek – vertikális illeszkedéssel mért – alacsony munkaerőpiaci hasznosulására hivatkozik. Az érvelés hiányossága, hogy implicit módon statikusnak feltételezi a munkaerőpiacot. Azonban ez a felső- és egyéb oktatási rendszerrel dinamikus kölcsönhatásban működik. Így a posztindusztriális korszak folyamán is döntő változásokon esett át, melyek meghatározó iránya a tudásintenzív szektorok, feladatkörök bővülése. Murphy álláspontja szerint ugyanakkor a posztindusztriális korszak munkaerőpiacán a várakozásokkal ellentétben közel sem alakult ki olyan mértékű igény a magasan képzett munkaerő iránt, mint amilyen képzési és kibocsátási kapacitással a felsőoktatás rendelkezik. Ez a megállapítás azonban részben szintén a munkaerőpiac leegyszerűsítő megközelítésére vezethető vissza, amely a munkaköröket dichotóm rendszerben kezeli aszerint, hogy betöltéséhez szükséges-e felsőfokú végzettség, figyelmen kívül hagyva a vizsgált időszak során egyes munkakörökön belül bekövetkező tartalmi változásokat.

Az értekezés túlképzésre vonatkozó megállapításai az 1970-es években a neoklasszikus humántőke elmélettel szemben megfogalmazott munkaerőszükséglet-modell érvrendszerét viszik tovább. Az elmélettel szemben korábban megfogalmazott kritikák Murphy munkájával kapcsolatban is felvethetők: a megközelítés ez esetben is figyelmen kívül hagyja a helyettesítés lehetőségét, vagyis, hogy sok munkakört különböző szintű, de legalábbis különböző típusú végzettséggel rendelkező munkavállalók is betölthetnek. A munkaerő-szükséglet modellje nem számol az átképzés gyakorlatával sem. Vagyis nem veszi figyelembe, hogy a tanulmányi karrierút a munkaerőpiaci aktivitással párhuzamosan is folytatódik. A munkakör betöltéséhez szükséges ismeretek beszerzése tehát nem kizárólag a diplomaszerezést megelőzően történik. Az oktatási rendszer elsődleges szerepe ebben az értelemben egyéni szinten a további sokirányú képezhetőség feltételeinek megteremtése. Az elmélet kritikája arra is rávilágít, hogy az iskolai végzettségek és a munkaerőpiacon kínált foglalkozások nem feleltethetők meg egymásnak, azonos végzettséggel számos különböző munkakör betölthető, illetve a munkavállalók mobilak lehetnek mind a foglalkozások, mind a gazdasági szektorok között. Figyelembe kell venni emellett a munkaerőpiaci igények dinamikus változását, illetve azt, hogy az oktatási rendszerben az ezek által indukált változtatások szükségszerűen lényeges időbeli eltolódással tudják csak éreztetni hatásukat. További probléma neoklasszikus nézőpontból, hogy a munkaerő-szükséglet megközelítés egyáltalán nem veszi figyelembe az oktatással kapcsolatos egyéni motivációkat, illetve nem számol a munkaerő-kereslet és -kínálat kölcsönös alkalmazkodásával, hosszú távú kiegyenlítődéssel (Freeman 1975, Varga 1998).

A fentebb részletezett érvek alapján Murphy megközelítésében az egyetem ideális működési modellje a klasszikus „elitképző” tudományegyetemhez áll közel, ami kis létszámú, nagyfokú tudományos elköteleződéssel rendelkező, önképzés területén is aktív hallgató professzorokkal való együttműködését jelenti. Azaz elméleti tudásközvetítés helyett a tudomány művelésének gyakorlati közbeni, empirikus alapon történő átadására épít.

Emellett kiemelkedően eredményes a tudomány területén is, amit egyben a felsőoktatás exkluzivitásának visszaállítását melletti érvként is felhasznál. A szerző ezt a „felfedező” egyetem modelljének nevezi, amelyben az eredményesség elsődleges mércéje a klasszikus tudományegyetemi modellhez hasonlóan a kutatási teljesítmény, ami biztosítaná a felsőoktatásra fordított források hosszú távú, széleskörű hasznosulását. A „felfedező” egyetem konstrukciója tehát egy elméleti kísérlet a klasszikus tudományegyetemi értékek, illetve a felsőoktatással szemben felmerülő munkaerőpiaci, gazdasági igények összehangolására.

Az egyetem ideáltipikus működésének felvázolását követően a könyv erre hivatkozva kritizálja a felsőoktatási expanziót. Exponálja, hogy az egyetem mint intézmény működésének lényegi feltételei vesztek el a túlbujánzó méret és szervezet hatására. Ennek illusztrálásaként a „university” szót Murphy a „multiversity” és a „megaversity” kifejezésekkel váltja fel. Ezzel szemben a „microversity” exkluzív modellje mellett érvel, mely állítása szerint kisebb ráfordítások ellenére eredményesebb lehetne kutatási szempontból, mivel nélkülözné a költséges és szerteágazó adminisztratív intézményrendszert. Murphy e gondolatmenet kapcsán hangsúlyozza is, hogy álláspontját a humántőke elmélettel (Becker 1975) szemben fogalmazza meg, azaz a tudomány és a felsőoktatás kreatív területein a méretnövekedés bizonyos szint felett kontraproduktív, a létszámnövekedés a rendszer hatékonyságának csökkenésével jár együtt.

Ehhez kapcsolódóan a kötet az önképzés és az olvasás útján történő egyéni információszerezés döntő jelentőségére utal – a szervezett oktatás mobilitási csatorna szerepét leértékelő módon – amellett érvelve, hogy a közönyvtárak fejlesztése, a tudás ilyen módon történő hozzáférhetőségének bővítése a tanulmányok eredményessége szempontjából nagyobb szerepet játszik, mint a felsőoktatási létszámokat érintő expanzió. Murphy szerint a családi háttér szerepe is a háztartásban elérhető könyveken, azok felhasználásán keresztül érvényesül leginkább az egyéni szintű oktatási, munkaerőpiaci eredményesség vonatkozásában.

A könyv alapszemléletéből adódóan a szerző a posztindusztriális korszak felsőoktatását pazarlónak és fenntarthatatlannak tartja, melynek hatékonysága nagymértékben lecsökkent, miközben a ráfordításigénye egyre inkább növekszik. Holott ez különösen a 2008-as, korszakhatárt jelző világgazdasági válságot követően nem teljesíthető. A fenntarthatatlanság a válságot jóval megelőző időszak folyamán, a csökkenő arányú állami ráfordításokban is tetten érhető, ami az OECD országok többségére jellemző, általános tendencia legkésőbb a 90-es évektől kezdődően. Ezen a ponton az érvelés azonban ellentmondásos, hiszen a forráscsökkenést kizárólag a fenntarthatatlanság indikátoraként detektálja, arra nem tér ki, hogy az ennek következtében előálló alulf finanszírozottság szintén kiválthatja az előbbi szimptomákat.

A mű a felsőoktatási képzésekhez való hozzáférés széleskörű bővítésére irányuló – a 2008-as válság ellenére továbbra is meghatározó, bár dinamikus átalakulásban lévő – társadalmi, gazdasági, munkaerőpiaci, illetve szakpolitikai konszenzus konzervatív, elsősorban gazdasági nézőpontú kritikáját fogalmazza meg. Tézisei szerint a bővítés elméleti és gyakorlati szempontból is elhibázott, mivel nem áll rendelkezésre a megfelelő képességekkel és előképzettséggel rendelkező hallgatói célcsoport, illetve munkaerőpiaci igény sem. Ebből következően a felsőoktatási szféra bővítéssel járó átalakulásai a tudományos teljesítmény, valamint ezzel összefüggésben a gazdasági eredményesség csökkenéséhez járultak hozzá. Bizonyításul elsősorban a felsőoktatási lemorzsolódásra, illetve a felsőfokú végzettségűek nem diplomás munkakörben való foglalkoztatására (a vertikális illeszkedés hiányára) vonatkozó, főként ausztrál, illetve egyesült államokbeli, valamint OECD országokra kiterjedő statisztikákat közöl. Kredencialista alapú érvelése (Brown 2001, Brown és Sessions 2004) arra épít, hogy a hozzáférés

bővítése következtében növekvő lemorzsolódás, illetve túlképzés egyéni és társadalmi szinten is felesleges, kárba vesztett befektetést jelent, ami a felsőoktatási intézmények hatékonyságát csökkenti. Figyelmem kívül hagyja azonban azt a szempontot, hogy a felsőoktatásban való részvétel – képzési területektől függően különböző mértékben – a kimeneti követelmények teljesítése nélkül is jelenthet hozzáadott értéket mind egyéni, mind munkaerőpiaci szinten. A könyv felsőoktatással, illetve munkaerőpiaccal kapcsolatos szemlélete egy alapvetően statikus és hierarchikus megközelítés – egyben explicit konzervatív társadalompolitikai állásfoglalás –, ami az expanzióval együtt járó dinamikus differenciálódási folyamatot jelentős részben figyelmen kívül hagyja. Ez tükröződik az értekezésben a tudományos, kutatási célok feltétlen számonkérésén is, ami a felsőoktatásra jellemző, egyre sokszínűbb intézményi missziók közül egyértelműen priorizálja – egyúttal egy hamis dichotómia egyik pólusaként ábrázolja – a klasszikus tudományegyetemi modellt. Ezzel szemben a dinamikus, nem hierarchikus, egyéni stratégiákat és döntési kényszereket egyaránt figyelembe vevő, mintázatalapú átmenetelméletek közös vonása, hogy nézőpontjukban igyekeznek integrálni felsőoktatás és a munkaerőpiac interakcióit, nem pusztán a munkaerőpiaci igények vagy tudományos szempontok felől közelítik meg az eredményesség fogalmát (Larsen et al. 2013, Veroszta 2010). Ez a szemléletmód azonban döntően hiányzik az itt bemutatott érvelésből.

Murphy könyve számos érvényes problémafelvetés mellett válaszaiban egy olyan korábbi, az ipari társadalom időszakához köthető felsőoktatási működésmódot idealizál, amelynek jelenlegi alkalmazhatóságát a társadalmi, gazdasági kontextus hosszú távú változatlanosságának és folytonosságának vitatható érvére alapozza mellyel problematikussá teszi a következtetéseit.

Hivatkozások

- Becker, Gary S., *Human Capital*, The University of Chicago Press, Chicago, 1975.
- Brown, David K., The Social Sources of Educational Credentialism: Status Cultures, Labor Markets and Organizations, *Sociology of Education*, Vol. 74. (2001) No. 19., pp. 19–34.
- Brown, Sarah, John G. Sessions, Signalling and screening, in Geraint Johnes and Jill Johnes (eds.) *International Handbook on the Education of Economics*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham – Northampton, 2004, pp. 58–100.
- Freeman, Richard B., Overinvestment in College Training?, *Journal of Human Resources*, Vol. 10. (1975) No. 3., pp. 287–311.
- Larsen, Michael Søggaard, Kasper Pihl Kornbeck, Rune Müller Kristensen, Malene Rode Larsen, Hanna Bjørnøy Sommersel, *Dropout Phenomena at Universities: What is Dropout? Why does Dropout Occur? What Can be Done by the Universities to Prevent or Reduce it? A systematic review*, Danish Clearinghouse for Educational Research, Department of Education, Aarhus University, Koppenhága, 2013.
http://edu.au.dk/fileadmin/edu/Udgivelser/Clearinghouse/Review/Evidence_on_dropout_from_universities_technical_report_May_2013.pdf
- Varga Júlia, *Oktatás-gazdaságtan*, Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest, 1998.
http://www.kszemle.hu/kiadvany/Varga_-_Oktatas-gazdasagtan/index.html
- Veroszta Zsuzsanna, A munkaerő-piaci sikeresség dimenziói a frissdiplomások körében, in Garai Orsolya, Horváth Tamás, Kiss László, Szép Lilla és Veroszta Zsuzsanna (szerk.), *Frissdiplomások 2010*, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2010, pp. 11–36.
https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/DPRfuzet4_teljes.pdf